

תנועת „ורקלויטה“*

אליהו מעוז

תנועת הנוער שנשאה את השם „ורקלויטה“ התקיימה בתורת תנועה עצמאית פחות משבע שנים. בשנת 1932, עם פילוג „קאמראדן“ — ברית-משוטטים גרמנית-יהודית, נוצרו שלושה ארגונים נפרדים, שאחד מהם נקרא בשם „ורקלויטה“ — אנשי-מעשה. התנועה חדלה מלהתקיים בסוף 1938, כאשר שני קבוציה בארץ-ישראל הצטרפו לקבוצי-הארצי השומר הצעיר ובעקבותיהם התאחדו גם שאר חלקיה עם תנועת השומר הצעיר.

השם המלא שבו בחרו המיסדים עוד בשנת 1932 — אם כי תוך היסוסים — היה „ורקלויטה — ברית נוער גרמני-יהודי“, אך בשנת 1933 נשתנה שם זה ל„ורקלויטה — ברית נוער יהודי“, שנוי-שם שהוא בהינתן שנוי-דרך. בימים הראשונים שלאחר עלייתו של היטלר לשלטון, הפכה „ורקלויטה“ תנועה ציונית-חלוצית. חבריה פנו להכשרה ולעליה, והחל משנת 1934 עבר מרכז התנועה לארץ-ישראל.

ברם תולדותיה של „ורקלויטה“ חופפות כמעט את תולדות ה„קאמראדן“, שבה היו מניחי היסוד לתנועה החדשה רוב, בהיותם מרוכזים ב„קרייס“ (חוג) בהנהגתו של מנחם הרמן גרסון.

תולדות „קאמראדן — ורקלויטה“ משתרעות על פני התקופה שבין סיום מלחמת העולם הראשונה לבין הרס יהדות גרמניה. כל מי שיכתוב את תולדות יהודי גרמניה בתקופה זו, יגיע לידי מסקנה, שאם גם אי-אפשר היה להוות מראש את גירוש יהודי אשכנז בכל אכזריותו הברברית — הרי שתהליך הרחקתם של היהודים מחיי הכלכלה הגרמניים לא החל עם היטלר. השנים שלאחר מלחמת-העולם הראשונה בגרמניה עמדו בסימן חיסולם המתמיד של עסקים קטנים ובינוניים לטובת הטרוסטים והקונצרנים הגדולים. אנשי המעמד הבינוני היו מאבדים את אי-תלותם הכלכלית ומצטרפים לשורות הפרולטריון של „הצוארון הלבן“, שמספרו גדל והלך. את מעמדם ואת עושרם השיגו יהודי גרמניה כבעלי-עסקים קטנים ובינוניים. ליהודים אלה קשה היה הרבה יותר מאשר לגרמנים. לרדת לדרגתם של פקידים-מסחר או הממשלה, ואפילו רצו בכך, לא היו מוכשרים במיוחד לעבודה מסוג זה. התפתחות זו הורגשה ביתר-שאת לאחר המשבר הכלכלי משנת 1929, בשרשרת של פשיטות-רגל וחסול עסקים קטנים ובינוניים, של באנקים פרטיים, בין שהיו בעליהם יהודים ובין שלא-יהודים.

על רקע זה יש לראות את דרכה של קבוצת יהודים צעירים בגרמניה, מהתבוללות אל תודעה יהודית-לאומית. אף-על-פי-כן, לא היה זה המניע הכלכלי, שהשפיע במישורין ובמודע על חברי ה„ורקלויטה“. הללו רובם בני יהודים אמידים היו או בני המעמד הבינוני המבוסס, והיה ביכולתם להמשיך בלימודיהם התיכוניים או האקדמאיים ללא קשיים כספיים גדולים עד 1933. לגביהם משבר היהדות הגרמנית לא נתגלה במישור הכלכלי, שהרי למרות המשבר ולמרות הרחקתם ההדרגתית של יהודי גרמניה מחיי הכלכלה של גרמניה, המשיכו רובם בהתבוללותם ובאנטי-ציוניותם, ממש עד עלייתם של הנאצים לשלטון. בניגוד למגמה כללית זו התקדמו חברי ה„ורקלויטה“ בהתמדה

* מסה זו הופיעה בשפה האנגלית בספר-השנה מס' 4 של מכון היהודים מגרמניה ע"ש ליאו בק, לונדון 1959. היא תורגמה לעברית על-ידי המחבר.

לקראת השקפות יהודיות לאומיות ובשנת 1933 כבר היו מוכנים כאיש אחד להתחיל בחיים חדשים בארץ-ישראל.

*

כיצד מצאו יהודים צעירים אלה את דרכם? לא יהיה מן הנכון לומר, כי „הקאמראדן“ היו מתבוללים. לגביהם היתה ההתבוללות לא מטרה בפני עצמה, כי אם פשוט עובדה, שהרי התחנכו כגרמנים לכל דבר והשתייכותם הדתית לא היוותה גורם קובע לרוב-רובם. ייסודו של ארגון נוער יהודי מיוחד לעצמם בא לא על שום שנבדלו מתנועת-הנוער הגרמנית מבחינה רעיונית, אלא מטעמים חברתיים גרידא, שכן גם המתבוללים שבין היהודים היו נמשכים איש אל רעהו. בעוד ש„הגרמנים האחרים“ לעולם היו מוותרים בחפץ-לב על חברתם. לא פסקה האנטישמיות התברתית מגרמניה מעולם ובין מלחמת-העולם הראשונה לבין 1933 עוד הלכה וגברה. זוהי אחת הסיבות לכך, שרוב יהודי גרמניה היו חיים את חיי-החברה שלהם בתוך העדה היהודית — אפילו כשהתבוללו בתרבות הגרמנית והתרחקו לחלוטין מכל המסורת היהודית. עליהם אמר פעם ליאו בק: „הם נטשו את יהדותם בינם לבין עצמם“.

מצב חברתי זה היווה את הרקע לייסוד „קאמראדן“. הסניף המקומי הראשון נוסד בברסלאו כבר בשנת 1916, והארגון הארצי בשנת 1919. ה„קאמראדן“ שאפו להיות תנועת-נוער החיה בהתאם לאידיאלים של תנועת-נוער גרמנית, כפי שנוסחו על הר „הוהאר מייסנר“ בשנת 1913.

יהיה זה בלתי-הוגן ואף בלתי-מבוסס לראות בתנועת-הנוער הגרמנית אך ורק או בראש-וראשונה את האב-טיפוס של הנאציונאליסטים. אדרבה, בשנותיה „הקלא-סיות“ היתה תנועת-הנוער מתקדמת באופיה במידה מובהקת. חברה כזו לא שורשו המשבר החברתי והתרבותי הכללי שעבר על אירופה, אם כי לא חיפשו את שורשיו בגורמים כלכליים או פוליטיים. מטרתם היתה לבנות חברה חדשה על „כנות פנימית ואחריות עצמית“. אפשר להאשים את תנועת-הנוער בכך, שלא ראתה את שורשיו העמוקים של משבר תרבות אירופה, אך היא לחמה ללא ספק בכמה מגילויי העיקריים: „השקרים המוסכמים“ של החברה, הסרט הקלוקל והספרות הקלוקלת, ההפרדה המלאכותית בין עבודה רוחנית ועמל-כפיים והמוסר הכפול בעיני מין ומשפחה.

אותם צעירים יהודים, שהושפעו על-ידי תנועת-הנוער לא יכלו עוד להימנע מלשאול לפשר הוויתם היהודית. אותה טענה, כי יהודי נבדל משאר הגרמנים לפי דתו בלבד, וכמותה גם ההנחה כי יכולים להיות „גרמנים בני דת-משה“ — כפי שישנם גרמנים בני הדת הפרוטסטנטית או הקאתולית — נראתה בעיניהם כאחד „השקרים המוסכמים“. לגבי „קאמראדן“ היתה השאלה היהודית בראשיתה רק בעיה אישית, ואף-על-פי שהמניעים האמיתיים לאירגונם הנפרד אובייקטיביים היו, לא הודו בעובדה זו. הם לא שאלו את עצמם: „מהם הטעמים למצבו הבלתי-נורמאלי של העם היהודי?“ או „כיצד אפשר להביא לידי נורמאליזציה של תנאי חייו?“ הם אפילו לא ראו את היהודים בתורת עם. הם שאלו רק: „מדוע אני יהודי?“ וכן „מהי משמעות של היותי יהודי ומה חשיבותה? ואם להיות יהודי — פירושו השתייכות לאמונה מיוחדת — במה עלי להאמין ומה עלי לעשות, כדי להיות בהתאם לאמונה זו ואם שוב לא אוכל להאמין, כיצד אוכל להוסיף ולהיות יהודי, והאם בכלל עלי להוסיף ולהיות יהודי?“.

חילוקי הדעות על התשובה לשאלות אלה באו לידי בטוי כבר בויכוח על שם התנועה, „התאגדות יהודים גרמניים“ או „התאגדות גרמנים יהודים“. אחד הפלגים עשה מאמץ רציני וכן לחדש את הקשר עם דת ומסורת יהודית, ולא באותם הדפוסים שהכיר בבית הוריו: ביקורים ספורים בשנה בבית-הכנסת, בצירוף „ליל-סדר“, שתוכנו היה סתום בפני הדור הצעיר. אנשי הפלג הזה התחילו ללמוד מעט עברית ולערך ערבי-שבתות בצורה פחות או יותר מסורתית, שקדו על קריאות בתנ"ך, ביחוד לאחר הופעת תרגומו לגרמנית של בובר-רוונצווייג, והיו מבקשים להם אורח-חיים יהודי כלשהו. מאוויים אלה היו ביסודם יותר מתוך רומנטיזם מאשר מתוך אמונה דתית. אולם, מאחר שה„קאמראדן“ לא הסתפקו בצורות מסורתיות חיצוניות, אלא ביקשו להבין

את משמעותן והתפתחותן, החלו לומדים גם את תולדות ישראל ואת הלשון העברית. ללא ספק היתה מידת הישגיהם בלימודים אלה פחותה ביותר, אך די היה בה כדי לפקוח את עיניהם לראות לא רק בקיומם של רעיונות יהודיים, כפי שלמדו בשיעורי-הדת, אלא גם של נושא לרעיונות הללו — העם היהודי ברציפותו ההיסטורית. עדיין רחוקים היו מהיותם ציונים או יהודים לאומיים, אך התקדמותם כבר הספיקה כדי להביא את דבריו של בובר על היסודות היוצרים לאום. פלג אחר של „קאמראדן“ הגיע למסקנה, כי הם אמנם גרמנים על-פי שפתם, אורח-חיייהם וארץ-מולדתם, אך יהודים על פי „דמם“, והם החלו מגלים את „האי שמבפנים“. בימים ההם, ראשיתן ואמצעיתן של שנות העשרים, לא הרחיקו עד כדי להסיק מסקנות מנסיבותיהם אלה. טרם הגיעה השעה, ומלבד זה הם היו רק חלק אחד של „קאמראדן“, אשר עמד בוויכוח חריף ומתמיד עם האחרים.

נוכל כאן לתת רק תיאור קצר בלבד על הזרם השני, שהרבה לא השפיע על תנועת „וורקלויטה“ העתידה לקום. הללו לא הגיעו עד כדי גישה חיובית להוויותם היהודית. בהיותם בלתי-מסוגלים להאמין באמונה דתית כלשהי לא התאמצו להכיר את התרבות היהודית, שבה ראו ענין דתי גרידא. ובהיותם כנים כלפי עצמם, לא הופיעו כאבותיהם, בתור גרמנים „בני הדת היהודית“. מן הצד השני לא ניסו להכחיש את יהדותם, בראותם את היהודים כ„קבוצה סוציולוגית“. עובדה זו לא כללה, לדידם, כל התחייבות נוספת. ואשר לאנטישמיות, הם האמינו, שאפשר להתגבר עליה על-ידי השתלבות חזקה עוד יותר בעם הגרמני. היו כאלה, שביקשו להשתלב במחנה הבורגני, אך מספר הולך וגדל ביקש את מקומו במחנה הפועלי-סוציאליסטי.

אלה היו הבעיות, שעמדו לוויכוח בקרב „קאמראדן“ בשנים שבין 1920 ו-1925, לעת האינפלציה הגדולה בגרמניה, התגברות האנטישמיות וה„פוטש“ הראשון של היטלר בבאוואריה. בסופה של תקופה ראשונה זו יצא דור אחד מהתנועה. החברים הבוגרים נכנסו לחיי-פרנסה, חדורים רצון כן לקחת אתם את „ערכי-הנצח“ של תנועת הנוער. אחדים מהם, במיוחד אלה מ„הפלג היהודי“ נעשו בשנים הבאות חברים פעילים באירגונים היהודיים ובקהילות, שבהם דגלו ב„יהדות פעילה“, בהבנה טובה יותר בין לא-ציונים וציונים, בתמיכה בבנין ארץ-ישראל על-ידי לא-ציונים. הם לקחו חבל פעיל במוסדות תרבות יהודיים, כגון ה„לרהאוס“ (מדרשה) בפראנקפורט ע"נ מיין ובעבודה סוציאלית יהודית. במשך שנים מספר אף קיימו אירגון נפרד בשם „אלטרנטיבונד (ברית-הבוגרים) קאמראדן“. הם התכנסו מדי שנה, ועידותיהם עמדו תמיד על דמה תרבותית גבוהה; נוסף על כך החליפו דעות מעל דפי איגרות האירגון.

שני הפלגים השאירו מאחוריהם בתנועת „קאמראדן“ דור של צעירים, שהושפעו וחונכו על-ידיהם. אותן הבעיות ואותן הדעות התעוררו גם בדור זה כמו אצל קודמיהם. בסוף שנות העשרים נעשתה השאלה היהודית בוערת יותר. אמנם היא הוסיפה עוד להיות בעיה אישית, אך חל שנוי בגישה.

בני „הדור השני“ של „הפלג היהודי“ שוב לא ראו את השאלה היהודית כשאלה דתית בלבד, ואת מוצאם היהודי לא כעובדה „גזעית“ גרידא. בהשפעתו של בובר ראו את יהדותם כגורם חשוב מאוד, ואולי מכריע. רובם עדיין לא הגדירו את עמדתם כ„יהודית-לאומית“ ועדיין סבורים היו, כי אפשר למצוא סינתזה בין היותם יהודים בעלי הכרה והיותם חלק של העם הגרמני. אולם מאידך גיסא, לא היססו עוד לדבר על „העם היהודי“ ולהתעניין ענין רב בחיי היהודים בארצות אחרות, ובמיוחד באירופה המזרחית.

השאלה היהודית הוסיפה להיות שאלה אישית, אבל היחס אל „האישיות“ נשתנה. הדור השני חדל מלהאמין באידיאל הליבראלי של האינדיבידואל החופשי. הם הגיעו לכלל דעה, כי האישיות לעולם לא תגיע לשלמותה כל עוד האדם הוא בודד. האדם הוא חלק של העדה, שבה הוא חי. יש ערך לחיי אנוש רק במידה שהוא ממלא את תפקידו במאבק הסוציאלי. תפיסה זו לא היתה מיוחדת ל„קאמראדן“ בלבד. כאן ניכרת

השפעת המגמה האופיינית לנוער בשנים ההן. אך מובן מאליו, כי על רקע זה נודעת לשאלה היהודית חשיבות גדולה יותר לאין ערוך.

היחיד המתרכז ב„אני“ שלו נוטה פחות לראות את עצמו כשייך לאומה מסוימת, אך לפי ההשקפה שצויינה כאן, מוצאת האישיות את שלמותה במלוי תפקידים על-אישיים, בהשתייכות לחברה, ועל האישיות היהודית למלא את יעודה במסגרת העדה היהודית, ליצור מחדש עדה יהודית, „עדה של אמת“ המבוססת על הערכים הרוחניים, המוסריים והסוציאליים של היהדות. בכך ראו חברי „קרייס“ את תפקידם המיוחד. משתי בחינות נבדלה עמדתם מהעמדות „הלאומיות“ המקובלות. הם ראו את הלאום לא כעובדה פורמאלית גרידא, אלא כנושא ערכי רוח. שנית, בחיי לאום לא ראו מטרה בפני עצמה, אלא אמצעי לפתוחה העילאי של האישיות. על יסוד זה ניסו חברי „קרייס“ למצוא את מקומם בתוך העם הגרמני. „משגה הדור הקודם היה“ — כך אמרו (וכך אמר ליאו בק) — „שניסו להיות גרמנים טובים יותר, על ידי כך שיהיו פחות יהודים. אנו סבורים, כי ניטיב לשרת את גרמניה, אם נהיה מה שהננו באמת, כלומר יהודים במלוא מובן המלה“. אולי תעניין העובדה, כי גישה זו נתקבלה בהבנה מסוימת בחוגים גרמניים, כגון הפילוסוף אדוארד שפראנגר, שהיה מורם של מספר חברים מרכזיים ב„קרייס“. ה„קרייס“ מתח ביקורת חריפה על הופעתם הפוליטית של אחדים מבין היהודים המתבוללים בגרמניה. הם היו סבורים, כי אותו סוג של פאציפיזם, שביטאו אותו כמה יהודים בשבועון „ואלטבינה“, מתעלם מהרגש הלאומי של הגרמנים. כתבנים („ליטראטים“) אלה לא יכלו להבין את הגרמנים, כיון שהם עצמם, עם הינתקם מהעדה היהודית, ניתקו את קשריהם מחיי-עדה בכלל. בימים ההם, שלפני עלייתו של היטלר, ניסה ה„קרייס“ להבין את תופעת האנטישמיות. „אי-אפשר“ — כך אמרו — „שכל האנטישמים הם כולם רק טפשים או רשעים“. כאחד הגורמים לאנטישמיות נראה להם הפאציפיזם והאנטינאציונאליזם של יהודים שמאלנים. היתה תקופה קצרה, שבה הדגיש ה„קרייס“ את הערכים החיוביים של מלחמה וחי צבא. משמעת, צייתנות, ספארטניות, „אצילות“ — תכונות אלה, שהיהודים זנחו אותן מטעמים מובנים, נתקבלו כערכים חיוביים¹. באמצע שנות העשרים נשקפה סכנה מסוימת שה„קרייס“ יבנה לעצמו אידיאולוגיה פוליטית, שתהא מבוססת על ערכים אלה. זו היתה אך תקופה קצרה בלבד. הנסיון למצוא שפה משותפת עם חוגים „נבונים“ באגף הימני הגרמני, נכשל. ה„קרייס“ למד חיש מהר, כי רק מעטים בין אנשי הימין הגרמניים היו מוכנים לוותר על משפטיהם הקדומים האנטישמיים וכי הבנה לעמדת היהודים עשויה להימצא — אם תימצא בכלל, רק בחוגים מתקדמים.

על „סטיה ימנית“ זו הם התגברו בעיקר על-ידי העמקת הבנתם בתוכן היהדות. הם לא מצאו את מה שביקשו לא באירגונים ובקהילות ואף לא במפלגות שהתמודדו על השלטון. אין צורך להדגיש את ההבדל שהיה קיים בין „קאמראדן“ לבין המפלגה הליבראלית היהודית. עם זאת ביקורתם על התיאוריות הליבראליות לא שינתה את העובדה, כי עמדת ה„קאמראדן“ נשארה ליבראלית ביסודה, בתובעם את חופש הבחירה האישית. מוכנים היו ללמוד מהיהדות המסורתית, אך תמיד עמדו על זכותם להכרעה אישית בכל שאלה ולא הסכימו לקבל על עצמם מערכת חוקים קבועה מראש. לכן גם נבדלו עוד יותר מהאורתודוקסים בגישתם אל הדת. אמנם — בניגוד לליבראליזם

1 למדנו להעריך את ערך הצורה (החיצונית) בעיצוב האדם, נטשנו אותה גישה, אשר העריכה רק את פנימיותו של האדם ולכן הזניחה את „החיצוני“. אנו יודעים, כי אצל רבים מוליקה הדרך אל הפנימיות דרך הצורה החיצונית. ניסיתי להראות לעיל, כיצד המשאלה להטבעת חותם של חומרה שייכת ממש אל הויתנו האנושית. הדבר מוצא כמובן את בטויו החנוכי: כשאנו שרים, אין בכך מקרה, כי בין השירים הרבים בולטים שירי הקלגסים השכירים מימי הביניים. אנו מעריכים משמעת, הופעה מסודרת, צבאית כמעט. אך לא כדי לשמור על הסדר, אלא משום שאנו חושבים חיים כאלה כשלעצמם כבעלי יעוד וכמחנכים. (כאן אומר לנו ניטצשה ב„צאראטוסטרה“, הפרק „על מלחמה ולוחמים“, דברים קולעים). הרמן גרסון: הינוך תנועתי, בחוברת „הברית“ (קאמראדן) 1928

של המאה התשע־עשרה. שוב לא האמינו אנשי ה„קרייס“ באינדיבידום חופשי ובלתי־תלוי. ליחיד אין תפקיד כשלעצמו, ועליו לציית לצווים הבאים אליו מבחוץ. ה„קאמראדן“ ביקשו תשובה לשאלותיהם הדתיות, אך את התשובה ביקשו לא ממוסד או מאוטוריטה אנושית. בהיותם בני תקופת ההשכלה, לא הלכו בדרכי מסורת הדתית וביקשו גישה חדשה לבעיות הדת. הם האמינו רק באמת דתית אחת — זו אשר רכשו מתוך נסיונם האישי² ולא היו מוכנים לקבל על עצמם מראש מערכת של תרי"ג מצוות על-פי ה„שולחן ערוך“. הם ביקשו בתנ"ך מענה לשאלותיהם, אך בשום אופן לא היו מוכנים לוותר על זכותם למצוא את המענה בעצמם. עם כל אהבתם לתנ"ך ולמסורת, מיאנו לציית ל„קאנון“. כאן בולטת לעין השפעתם החזקה של בובר ורוונצווייג.

בתולדות ישראל היו מבקשים אחרי תנועות דתיות, שנראו להם דומות לזו שלהם. אותן חשבו למצוא לא ביהדות „הרשמית“, אלא בתנועות עממיות, שקמו מדי פעם ושעמדו בניגוד־מה לכיוון הרשמי בתולדות ישראל. לא חשוב כאן, אם היתה ראייתם של צעירים אלה היסטורית או פסאודו-היסטורית, גישתם הדתית על-כל-פנים מבוססת היתה על תורת הנביאים, אם כי בניגוד לליבראליזם הישן — ללא ויתור על היסוד הלאומי („עבד ה'“ בישיעה נ"ג וזהה עם עם ישראל!).

גישה דתית-לאומית זו השפיעה במישרין גם על דעתם הפוליטית. הנבואה על הפאתוס הסוציאלי שבה, ההזדהות עם תנועותיהם של פשוטי-עם, גרמה להשמאלת השקפותיהם. בחפשמ הקבלה מודרנית לתורת הנביאים, מצאווה קודם באידיאלים האנארכי־סוציאליסטיים של גוסטאב לאנדאואר ומאוחר יותר בסוציאליזם הדתי של פאול טיליך ולאונארד ראגאץ. הבעיות הסוציאליות חשיבותן עלתה עם הרעת התנאים הכלכליים של יהודי גרמניה ועם גבור המגמה להפצת רעיונות ה„קרייס“ בחוגים רחבים יותר. את עמדתו הפוליטית של ה„קרייס“ אפשר לנסח במאמר הלקוח מדברי ראגאץ: „אמת הדבר, כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, אך דרוש שיהיה לו לחם לאכול, כדי שיוכל להבין אמת זו“.

על בסיס זה פיתח ה„קרייס“ פעילות ענפה: לימודים יהודים, עבודה סוציאלית, פעולה פוליטית. הלימודים היהודיים התרכזו בעיקר בלימוד התנ"ך, אם כי החברים למדו גם היסטוריה וסוציולוגיה יהודית, ואפילו החלו להתעניין במישנה, מדרשים, אגדה וכו' (המדובר כאן בחבר מן השורה; חברים מספר נרשמו כתלמידים מן המניין בבית-הספר הגבוה למדעי היהדות). כל החברים היו משתתפים בשעורי התנ"ך, שהתקיימו מדי שבוע במסגרת „בית-ספר הנוער היהודי“ בברלין וכן במחנות-הקיץ וההורף (פעמים אחדות גם בהנהלתו של בובר). מטרת הלימודים היתה לדעת „מה אומר הכתוב“ ו„כיצד התהווה הכתוב“. אין פירוש הדבר, כי מראש נשללה כל גישה היסטורית וכי הסתייגו מביקורת המקרא, אלא רק זה שבמרכז ההתענינות לא עמדה התפתחותו של הטקסט, כי אם המשמעות שאליה התכוון זה שלפי רוונצווייג הוא לא רק „רדאקטור“, אלא „רבינו“. תרגום המקרא של בובר-רוונצווייג, יחד עם פרסומים אחרים שלהם, היוו עזרה חשובה להבנת הכתוב, אך הוא לא בא במקום המקור.

ה„קרייס“ לא נתכוון להישאר חוג סגור, אלא שאף להביא את רעיונותיו בדבר חיי-עדה יהודיים אל חוגים רחבים יותר. ה„קרייס“, ואחר-כך ה„וורקלויטה“ התכוונו להקים מחדש את ה„פולקסהיים“ (מעון-העם) היהודי, כפי שהיה קיים בברלין בראשית שנות העשרים, כשמיסדיו היו זיגפריד להמאן, ורנר סנאטור, חיים ארלוזורוב. כצעד ראשון

2 באחד מערבי-השבבות שלנו קראנו זה לא כבר בפרקי-אבות את המימרא היפה ובעלת המשקל של רבי טרפון: „היום קצר, המלאכה מרובה, הפועלים עצלים, השכר גדול, ובעל הבית דוחק“. הערתי כי בעצם גם אנחנו נוכל לומר כך, בתור משרתים למפעל... הלא בכלנו הרגש של שרות אחראי. קראנו לו בשם סתמי, לזה ששירתנו... הרעיון. יותר ויותר הרגשנו כי אין כאן המדובר ברעיון בודד. גם כאשר אמרנו: „את הדרך אנו רואים, את המטרה טרם ראינו“, לא שתק בלבנו הקול הקורא. בעל הבית דוחק. לא אוכל, לא ארצה להגדיר יותר את הקול. אך אנו יודעים, שבו נרצה לקשור את עצמנו. — הרמן גרסון: חזור, ראש השנה תר"צ. (השם „וורקלויטה“, נבחר מאוחר יותר על-פי מימרתו של ר' טרפון המובאת לעיל).

להקמתו מחדש של מרכז סוציאלי, לאומי ורוחני זה התחילו חברי „ורקלויטה“ לפעול במחלקות השונות של המדור הסוציאלי של הקהילה היהודית, בעיקר במחלקת הנוער, בקבוצות חינוכיות לנוער („ארבייטסקרייס“), שנוסדו על-ידי הקהילה, או במעון למובטלים צעירים יהודים.

עם מאורעות 1933 בוטלה התוכנית לחידוש ה„פולקסהיים“. הוא תוכנן תחילה כמוסד קבע, שמתפקידו ליצור חיים יהודיים מלאים בגולה, שהרי בשנים-שלוש השנים האחרונות שלפני 1933 כבר היו „ורקלויטה“ יהודים לאומיים, אך לא-ציונים עדיין. נקודת הויכוח המרכזית עם הציונים לא היתה הלאומיות היהודית, אלא „שלילת הגלות“. בדברם על „גלות“, ולא עוד על „מולדתנו האהובה גרמניה“, התקרבו „ורקלויטה“ צעד גדול אל העמדה הציונית, אך הם מיאנו לראות בבית הלאומי בארץ-ישראל את הפתרון היחידי לשאלה היהודית. הם האמינו באפשרות של חיים יהודים תקינים בארצות התפוצה והעדיפו לחפש פתרון לשאלה היהודית בתוך גבולות גרמניה³. נימוקם העיקרי של „ורקלויטה“ להישאר בגרמניה לא היה קשרם אל התרבות הגרמנית, ואפילו לא אחריותם לגורל יהדות גרמניה. הנימוקים הראשיים לכך באו דוקא מתוך עמדתם הסוציאליסטית. משוכנעים היו שכל האידיאלים הדתיים, הסוציאליים והלאומיים לא יוכלו להגיע להגשמתם המלאה בתוך המשטר הקפיטאליסטי. אך בניגוד לרוב הסוציאליסטים-טים הדתיים, אשר מנקודת-מוצא לא-מארכסיסטית הגיעו לשלילה כללית של פתרונות ראדיקליים — שוב לא הוסיפו ה„ורקלויטה“ להאמין בדרך הרפורמיסטית אל הסוציאליזם. הם דחו את הרפורמיזם מתוך ביקורת שגיאותיה של המפלגה הסוציאל-דימוקראטית הגרמנית, אשר במדיניותה של „העדפת הרע במיעוט“, ויתרה למעשה על כל התביעות הסוציאליסטיות ועל כל פוליטיקה סוציאליסטית אמיתית. כמסקנה מכך הכריעו „ורק-לויטה“ על הדרך המפוכנית לסוציאליזם.

שתי מסקנות היו להכרעה זו. מצד אחד התעורר הצורך להגדיר את עמדת „ורקלויטה“ כלפי המפלגה הקומוניסטית, מן הצד השני היא השפיעה על עמדתם כלפי הציונות וארץ-ישראל. „ורקלויטה“ היו סבורים, כי הסוציאליזם המהפכני תובע את השתתפותם במאבק באותן ארצות, שבהן המהפכה היא אקטואלית לאלתר, ולא בעתיד הרחוק כמו בארץ-ישראל. הם ראו באהדה את הישגי הסוציאליזם בארץ-ישראל, אך חשבו, כי אסור ליהודים סוציאליסטים לנטוש את הארצות, בהן השתתפותם במאבק הכללי היתה אפשרית. אף-על-פי-כן היו להם נימוקים מספיקים, שלא להצטרף למפלגה הקומוניסטית. קודם כל היתה הבעיה היהודית. אנשי „ורקלויטה“ כבר הגיעו לאותה מדרגה של תודעה לאומית. שמנעה מאתם, ובאופן מוחלט, לראות בהתאבדות לאומית דרך אל הסוציאליזם. יתר-על-כן, מבחינת הטקטיקה הפוליטית העדיפו „ורקלויטה“ את המפלגה השמאלית הקטנה סא"פ (מפלגת הפועלים הסוציאליסטית) מהקומוניסטים, שהרי הקומוניסטים, במקום לחתום בפאשיון ובקפיטאליזם, הפכו את כל עוקץ מלחמתם כלפי הסוציאל-דימוקראטים, שכונו בפייהם „סוציאל-פאשיסטים“.

ולבסוף היתה כאן השאלה הדתית או האנושית. „ורקלויטה“ הגיעו לסוציאליזם, ואפילו לסוציאליזם מהפכני, מתוך השאיפה „לתת לאדם לחם“, למען יבין שלא על ההלחם לבדו יהיה... במרכז גישתם עמד היצור האנושי, היחיד. אמנם הם הכירו בכך, שאין לבצע מהפכה ללא קורבנות, אולם הם שללו את הטענה כי המטרה מקדשת כל אמצעי, מכיוון שלדעתם הם הרי השימוש באמצעים לא-כשרים עלול גם לטמא את המטרה. אם ננסה לנסח את חילוקי-הדעות בין „ורקלויטה“ והקומוניסטים מבחינה עיונית, כי אז יש לומר, כי „ורקלויטה“ אימצו לעצמם את השיטה המארכסיסטית כדרך

3 עובדת הגלות נתונה... אותה השקפה הרואה את ארץ-ישראל כמרכזיות ואינה יכולה לעשות די בהדגשת העקרונות של הגולה — אפשר להבינה רק מתוך צווי התעמולתי הציונית. מבחינה מציאותית היא פויוה. אי-אפשר להעביר מן העולם את העובדה ההכרחית של הגלות. מן ההכרח להפרותה מבחינה רוחנית, אם לא נרצה לוותר על החלק הגדול של העם היהודי. — הרמן גרסון, חזר, אוקטובר 1932.

תנועת „וורקלויטה“

לבדיקה ולהסבר של עובדות היסטוריות, פוליטיות וכלכליות, אך שללו אותה בתורת השקפת-עולם מקיפה. הם שאפו לסינתזה בין מארכס ובובר⁴. ההתפתחות הרעיונית של ה„קרייס“ (לאחר-מכן „וורקלויטה“, כפי שנאמר לעיל) הביאה לידי ניגוד גובר והולך עם שני הפלגים האחרים שבקרב ה„קאמראדן“. המדובר קודם כל באותם חברי „קאמראדן“, אשר הוסיפו, פחות או יותר, לדגול באידיאולוגיה הליבראלית הגרמנית-יהודית הישנה וחלקו כמעט על כל פעולותיו של ה„קרייס“: על לימוד התנ"ך, על זימרה עברית, על השתתפות במגביות למען הקרן הקיימת לישראל — ולא פחות על האידיאולוגיה הסוציאליסטית שלו. פלג אחד בתנועה היה קרוב ל„קרייס“ מבחינת עמדתו לסוציאליזם, אך ביהדות לא ראה אלא עובדה של מוצא, הנעדרת כל חשיבות. לכך שתנועת „קאמראדן“ לא התפרקה במועד מוקדם יותר, היו שתי סיבות: הראשונה — על שום החיבה המשותפת לשוטטות, לחיי מחנות, לפעילות תרבותית, כל הפעולות הללו שהן לחם-חוקה של כל תנועת-נוער, והשניה — מתוך כך, שחברים רבים טרם קבעו את דרכם. אולם בשנת 1932 הגיעו רוב החברים לכלל הכרעה עצמית ובתנועה התרוצצו מגמות שונות: מצד אחד מגמה יהודית, מגמה לא יהודית מובהקת מן הצד השני וכו'. אין גם להתעלם מהאווירה הפוליטית הכללית ששררה בגרמניה באותם הימים. מכל מקום, ביום חג-השבועות הנוצרי של שנת 1932 החליטה התנועה על פילוגה.

שלושה אירגונים חדשים קמו עתה. שתי קבוצות המיעוטים היוו את התנועה הצופית, ולה כיוון ימני: „שוארצס פנליין“ (הדגלון השחור) ומן הצד השני „הנוער הגרמני-יהודי החופשי“, בעל כיוון שמאלי. רוב מנינם של „קאמראדן“, כלומר ה„קרייס“ בצירוף חברים אחרים, יסדו את תנועת ה„וורקלויטה“⁵.

תנועת „הנוער הגרמני-יהודי החופשי“ נאלצה להתפרק בשנת 1933. אחדים מחבריה נאסרו ואחרים נרצחו על-ידי הנאצים, רובם עזבו את גרמניה. „שוארצס פנליין“ הוסיפו עוד להתקיים זמן-מה. חלק מחבריו אף ניסו לקיים את האידיאולוגיה ה„גרמנית-יהודית“ גם אחר 1933. לבסוף נאלצו החברים להגר לארצות שונות, וכך מצא הארגון את קצו הטבעי.

רק „וורקלויטה“ הצליחו למצוא אורח-חיים משותף גם לאחר 1933. כבר תיארו את ההתפתחות הרעיונית של ה„קרייס“, ונסכם עתה: תנועת „וורקלויטה“, כפי שנוסדה בשנת תרצ"ב, היתה בנויה על שלושה יסודות: שאיפה דתית, תוך הדגשה מיוחדת של הצד ההומאני-סוציאלי-אתי; חיבה לעם ישראל בהיותו הגלותית, כשטיפוח התרבות היהודית בין יהודי גרמניה נראה להם כתפקידם המיוחד; סוציאליזם מהפכני כמניע להגשמת שאר המטרות. המשותף לשלושת היסודות הנ"ל היה הומאניזם מובהק ועמוק. אין ספק שמכאן נובעת האהדה וההתענינות הרבה, שלהן זכתה התנועה בחוגים

4 לא פעם בטאנו את דעתו של בובר, כי האמצעי בו משתמשים משנה באופן ממשי את המטרה. לכן הסתייגנו מדעת הקומוניסטים, שלפיה אפשר להגשים את חיי העדה האמיתיים באמצעי „הפוליטי“. הדרך להגשמת חיי העדה הגדולה, שאנו מבקשים אותה, צריכה להיות מתואמת למטרה. — הרמן גרסון, „דין וחשבון“, בדפי הקאמראדן, אפריל 1930.

5 אין ברשותנו פרטים סטטיסטיים מדויקים, כיון שהארכיונים של התקופה שבוין שתי המלחמות אבדו בגרמניה הנאצית, אך הנתונים הבאים מתארים בקירוב את המצב: לתנועת „קאמראדן“ היו סניפים בכל חלקי גרמניה, למעלה מ-60. אחדים מהם בערים הקטנות נעלמו מוקדם יותר עם הגירת היהודים אל הערים הגדולות, כך שבשעת הפילוג היו בערך עוד 45 סניפים. מספר החברים נשאר יציב, פחות או יותר, כ-1,500. לאחר הפילוג הצטרפו כ-1000 חברים ב-25 סניפים ל„וורקלויטה“, ובמשך השנים שלאחר מכן הגיע מספרם ל-1,200. „פרייה דויטש-יידישה יוגנד“ (סוציאליסטי) מנה 5 סניפים עם 100—120 חברים ונעלם מיד עם עליית היטלר לשלטון. כ-400 חברים נמנו עם „שוארצס פנליין“, ב-20—15 סניפים. — פלגים קומוניסטיים קמו כמה פעמים בתולדות „קאמראדן“. בשנת 1928 הוצאה קבוצה קומוניסטית. מאוחר יותר נרצחו מחברים אלה על-ידי הנאצים בתורת קומוניסטים, בכללם הנס ליטן, שנרצח יחד עם אריך מיזאם ושאמו פירסמו ספר לזכרונו. הנס ליטן היה ממוצא יהודי מצד אביו בלבד, והיה במשך שנים חבר הסניף קניגסברג.

רחבים. אותו הומאניזם מובהק היה גם הגורם לכך, שהתנועה היססה להסיק את המסקנה האחרונה: היא שאפה לדתיות, אך מיאנה להיות דתית-אורתודוקסית; היא ראתה עצמה כחלק מהעם היהודי, אך שללה את ההצטרפות למחנה הציוני והחלוצי; היא דגלה בסוציאליזם מהפכני, אך נרתעה מפני הצטרפות למפלגה הקומוניסטית.

אותה אידיאולוגיה, „סינתטית“, אשר — כמובן לא בידועים — ניסתה, „לבחור בטוב“ מתוך כל הרעיונות החשובים שעמדו ברומו של עולם, עשויה היתה להתפתח רק בין אינטלקטואלים צעירים, כפי שהיו רוב רובם של חברי „ורקלויטה“. כדי להבין את התנועה, כפי שהיתה בשנת תרצ"ב, יש צורך לדעת משהו גם על אורח-חייהם של חבריה. בכל שאר תנועות-הנוער נפסקה פעילות חבריהן בדרך כלל בגיל 20 ואף מוקדם יותר. אחדים מהם היו נעשים חברים נאמנים של קבוצות ומפלגות פוליטיות, הסתדרויות של סטודנטים וכיוצא בזה ופעלו בהן ברוח תנועת-הנוער שלהם. אך התנועה כשלעצמה שוב לא הטילה עליהם כל תפקידים. רק התנועות החלוציות שבוגריהן יצאו להגשמה, מצאו פתרון ל„בעית החברים הבוגרים“. מלבד אלה, היתה „ורקלויטה“ התנועה היחידה, אשר הצליחה לא רק לקיים את פעילותם של חבריה הבוגרים, אלא אף להגבירה.

הדיונים הנוקבים בשאלות סוציאליות, פוליטיות, כלכליות, מוסריות ודתיות לא היו יכולות להתקיים, אלמלא הנוהג ב„ורקלויטה“ להיפגש מדי שבוע. הזכרנו כבר את חוגי התנ"ך וצורות אחרות של לימודי יהדות, שבהם השתתפו כל החברים. כן הזכרנו את העובדה, שחלק מהם פעל במסגרת העזרה הסוציאלית של הקהילה, אחרים באירגונים יהודיים או פוליטיים כלליים (כגון „צנטראל-פראיין“ או „ס'א'פ"). אחרים פעלו בתוך תנועת „ורקלויטה“ גופא, בהדרכת הקבוצות הצעירות.

התנועה העמידה תביעות גדולות מאוד בפני חבריה. היא תבעה את האדם כולו. במידת האפשר ניסתה להשפיע על בחירת המקצוע של חבריה, תוך כדי העדפת המקצועות ה„סוציאליים“, כגון הוראה, עבודה סוציאלית, רפואה. אך התנועה לא רק העמידה תביעות, אלא גם הסבה לחבריה הנאה אינטלקטואלית ונפשית רבה. היא יצרה אוריה של פעילות אינטלקטואלית ורוחנית והקנתה לחבריה את ההרגשה, כי הם שותפים למפעל חשוב ביותר. לא קל לתאר את האוירה ששררה בחייהם המשותפים של אנשי ה„ורקלויטה“. הם נבעו מתנועת-הנוער, מרקמת הקשרים האינטימיים שבין החברים לבין עצמם ושבין מדריכים לחניכים. השפעת התנועה העמיקה מעבר לתחום הרעיוני אל תחום חיי היום-יום. היו דיונים אפילו על ייסוד בית משותף לכל החברים הבוגרים, שהתגוררו בבבלין, אך תכנית זו נגנזה בעקבות עליית הנאצים לשלטון. מכל מקום מתוך תיאור אורח-החיים של ה„ורקלויטה“ אפשר להבין, כיצד הגיעו לבחירת הקיבוץ כאורח-חייהם בארץ-ישראל.

מאורעות 1933 היוו את נקודת המיפנה בתולדות „ורקלויטה“. עתה נעמדה לפניהם „השאלה היהודית האובייקטיבית“ בכל כובד משקלה. שאלת קיומו של העם היהודי נעשתה לגבי יהודי גרמניה — „ורקלויטה“ בכללם — שאלה של קיום אישי. לאור ההתפתחויות הללו בחנה התנועה מחדש את יסודותיה הרעיוניים.

שתי עובדות זיעזעו במיוחד את חברי „ורקלויטה“ (ועוד רבים אחרים מבין יהודי גרמניה): זו שהתרבות הגרמנית של קאנט, גיטה ולסינג נגרפה על-ידי הבארבריות הנאצית תוך כדי התנגדות כה זעומה וזו שתנועת הפועלים הגרמנית האדירה, על שתי מפלגותיה הגדולות, נכנעה ללא תנאי. העובדה הראשונה הפתיעה את העולם כולו, אך לגבי היהודי הצעיר שהתחנך על ברכי התרבות הגרמנית נודעה לה משמעות מיוחדת. היהודי, שראה את עצמו גרמני, ביסס את השתייכותו זו בעיקר על הזדהותו עם התרבות הגרמנית. עתה נפלה ההנחה הראשית להזדהות. עתה נוכחו יהודי גרמניה לדעת — כפי שרוונצווייג כתב באחד ממכתביו 17 שנה קודם לכן — כי הם בחרו להם מתוך החיים הגרמניים רק אותם אלמנטים, שהיוו את תרומת גרמניה לתרבות האירופית הכללית, והתעלמו מצדדיו האחרים של האופי הלאומי הגרמני, שהיו פחות מושכים את הלב. אנשי „ורקלויטה“ הלכו בדיוק באותו קו. שירת סטפאן גיאורגה — למשל —

השפיעה עליהם השפעה חזקה. עתה חדלו כל אלה למצוא הד בחיי גרמניה או נסתלפו.

עוד יותר מכריע היה כשלונה של תנועת הפועלים הגרמנית. פועלי גרמניה, לא רק שלא עזרו או לא יכלו לעזור ליהודים — הם אפילו לא היו מסוגלים להגן על עצמם. האיגודים המקצועיים, האירגונים התרבותיים והכלכליים שלהם פשוט „עברו“ לידי הנאצים, מפלגותיהם פוזרו. מעטים בלבד המשיכו לפעול במחתרת, ופעילותם לא הורגשה ביותר. אך לו אפילו היתה קיימת מחתרת גדולה יותר — שום יהודי לא יכול היה להשתתף בה. האשליה של ההשתתפות במאבק הפוליטי בפנים גרמניה הגיעה לקיצה החטוף.

כך נפל החיץ האחרון, שהפריד בין תנועת „ורקלויטה“ והציונות. לא היה עוד מקום בשביל התנועה בגרמניה. לא רק הסוציאליזם חדל מלהיות גורם במדיניות הגרמנית. גם את רעיון ה„פולקסהיים“ אי-אפשר היה עוד להגשים. חברי „ורקלויטה“ למדו די הצורך את תולדות ישראל כדי להבין, כי עליית היטלר לשלטון פירושה קץ לתולדות יהודי גרמניה. יציאה מגרמניה היתה הדרך היחידה להצלתם האישית והדרך היחידה להצלת האידיאות והאידיאלים היהודיים. כל מה שנותר לעשות בגרמניה היה להגן את הנוער היהודי ולהכינו להגירה מהירה. ואשר לאנשי „ורקלויטה“ עצמם, היתה רק ארץ אחת שלשם היו מוכנים להגר — לארץ-ישראל. ובתוך ארץ-ישראל היה צפוי להם רק אורת-חיים אחד, הוא הקיבוץ.

כבר לפני 1933 הלכה וגברה התענינותם של חברי „ורקלויטה“ בארץ-ישראל. הם אף תמכו בבנין הארץ במסגרת המחצית „הלא-ציונית“ של הסוכנות היהודית. ואשר לקיבוץ, טבעי הדבר, כי לתנועה הקיבוצית על חיי-השיתוף שלה — „חיי-עדה“, אם כי על בסיס חילוני מובהק — היה כוח-משיכה רב לגבי „ורקלויטה“. בהקמת קיבוץ שלהם בארץ-ישראל ראו אפשרות לאחד את נטיותיהם האישיות עם הצרכים האובייקטיביים של הארץ.⁶

מתוך כל אלה, הגיעו חברי „ורקלויטה“ לאחר דיונים קצרים למדי לכלל החלטה להצטרף לתנועה הקיבוצית ולהקים את הקיבוץ שלהם במסגרת זו. תנועת „ורקלויטה“ לא יכלה להודות לחלוטין עם אחד הורמים הקיבוציים הקיימים (קיבוץ ארצי, קיבוץ מאחד, חבר הקבוצות, קיבוץ דתי), ובשום אופן גם לא היו מוכנים לפצל את חברי התנועה לקבוצות קטנות, שיסתפחו לקיבוצים שונים. ההחלטה להקים „קיבוץ-ורקלויטה“ נתקבלה פה אחד באפריל 1933. „אנשי הרוח“ הצעירים, שהיוו את רוב-רובה של התנועה, החליטו תוך כדי היסוסים מועטים ביותר על שנוי אורת-חיים, ורובם עשו זאת בשמחה. היה אפילו צורך להזהיר את החברים המתלהבים יתר על-המידה ולהצביע על הקשיים הרבים, אשר יתעוררו בחיי היום-יום של הקיבוץ. „הקיבוץ לא יהיה מחנה-חורף“. אין ספק כי אנשי „ורקלויטה“ לא החשיבו אז די-הצורך את הבעיות העשויות להתעורר עם הקמתו של קיבוץ או קיבוצים מספר, אשר כל חבריהם יבואו מארץ-מוצא אחת. לא היו להם „רגשי-נחיתות“ והם לא שללו את עברם, כפי שקורה לעתים במקרים כגון אלה. סבורים היו, כי תרבות יהודי גרמניה עשויה לתרום תרומה בעלת-ערך לתרבות העברית המתפתחת. השקפה זו, בצירוף הקושי שבחיי ריעות עם אנשים בעלי חינוך שונה, העלימו מפניהם את הסכנות הכרוכות בחיים „אינסולריים“ במקצת בתוך קיבוץ „גרמני טהור“. בימים ההם שררו בתנועות הקיבוציות השונות

6 עתה סוף סוף נוכל לראות בכיסופינו לחיי עדה (במשמעות של חיי צותא קבועים) בין חברינו כדבר לגיטימי; לא נהיה נאלצים להעמיד לפניהם את התפקיד הקשה ללכת בודד בדרכם ולהוכיח את עצמם. עתה סוף-סוף יפול החיץ בין יום עבודה ללא „נשמה“ וזמן חופשי בעל יעוד. שיתוף והיי צותא לא היו עוד הדבר המיוחד של שעות של חג, אלא יום חול מקיף וכולל. נוכל להיות יהודים במלוא מובן המלה, נוכל להגשים את כיסופינו להתקשרות עם תולדות ישראל על בסיס בטוח, מובן מאליו, מבוסס בחיינו — באורח מקיף ומעמיק יותר. נתחיל בינינו לבין עצמנו, בתקוה, כי אם נצליח — אף תהיה להצלחתנו השפעה. — הרמן גרסון, חוזר אל חברי ה„קרייס“, 15 באפריל 1933.

דעות שונות בענין זה. חבר-הקבוצות דגל בקבוצה הקטנה והאינטימית; הקיבוץ הארצי דגל בקיבוץ ה"אורגאני" בעל גודל בינוני, ורק הקיבוץ המאוחד הרים על נס את העיקרון של הקיבוץ הגדול וה"פתוח", מבלי להתחשב במוצא החברים ובהינכום. כידוע, למדו בינתיים חבר-הקבוצות והקיבוץ הארצי לדעת, כי אין ניגוד הכרחי בין "אורגאניות" לבין "קיבוץ גלויות" ואת קיבוציהם הרכיבו מקבוצות בעלות-מוצא שונה. בדרך זו הלך גם "קיבוץ-ורקלוויה" — הזורע. מאידך גיסא למד הקיבוץ המאוחד לדעת, כי את קיבוץ הגלויות אין להשיג על-ידי פירורה של כל קבוצה קיימת.

ואמנם בשנת 1933 תכננו "ורקלוויה" הקמת קיבוץ או קיבוצים, שיהיו מורכבים, פחות או יותר, מחברי תנועתם. בקיץ 1933 יצאו כמעט כל החברים להכשרה, וכבר בסתיו של אותה שנה נשלחו החברים הראשונים לארץ-ישראל. כיוון שלא השתייכו לאף אחד מהזרמים הקיימים, נשלח גרעין אחד למשק של הקיבוץ המאוחד (קודם גשר, אשדות-יעקב של היום, אחר-כך גבעת-חיים) וגרעין שני למשק של הקיבוץ הארצי (משמר-העמק). עד אפריל 1934 גדל כל גרעין עד ל-20 חבר, ובאותו חודש נוסד קיבוץ "הזורע" במושבת חדרה. בחדרה עבדו חברי הקיבוץ כשכירים, בעיקר בפרדסים. בשנת 1936 התישב קיבוץ הזורע בעמק יזרעאל. לכתוב את תולדות קיבוץ הזורע מראשיתו, כקבוצה של 40 פועלים שכירים בחדרה, ועד ליישוב הזורע של היום, המונה שש מאות נפש, חקלאות ותעשייה מפותחות, מרכז תרבותי ("בית וילפריד ישראל"), מוסדות חינוך — אין זה מתפקידיה של רשימה זו.

עם ייסוד קיבוץ הזורע, שהכפיל את מספר חבריו במשך שנת קיומו הראשונה, עזבו רוב החברים המרכזיים של התנועה את גרמניה. רק מספר קטן נשאר, כדי להמשיך בעבודה החינוכית והאירגונית. בגרמניה עצמה הוגבלו יותר ויותר האפשרויות של דיון חופשי. התוצאה מכל אלה היתה, שחברי הזורע בארץ-ישראל, שקבעו מעתה את דרכה של התנועה במסגרת המחנה הציוני-סוציאליסטי, לא נחפזו להצטרף לאחת התנועות הפוליטיות או ההתישבותיות פרט להסתדרות, שאליה הצטרפו מיד עם בואם. עם זאת לא התעוררה כלל השאלה, אם להצטרף לאחת הקבוצות א המפלגות הדתיות. מעולם לא הראתה התנועה אהדה ליהדות החרדית המאורגנת במסגרת מפלגה או אירגון פוליטי. חברי "ורקלוויה" ידעו על הסכנה, שהדת עלולה לשמש מכשיר בידי המעמד השליטי נגד המעמד המנוצל, אם כי לא הסכימו לדעת הקומוניסטים, שרק זוהי מהותה של הדת. בגרמניה, שבה היו היהודים מיעוט קטן והשפעתם הפוליטית והכלכלית של הקהילות היתה מועטת, כמעט שלא הורגשו הקשרים בין הדת היהודית והפוליטיקה. מציאות בארץ-ישראל היתה שונה מאוד: קנאות חרדית מצד אחד, הכופה את עצמה על הציבור ומצד שני — מחנה החלוצים, שאת דרכם אל הציונות ועמל-הכפיים מצאו תוך שלילת עברם הדתי.

אך מדוע לא ביקשו לעצמם אנשי "ורקלוויה" מקום בין שתי העמדות המנוגדות הללו, בהתאם לרעיונותיהם על ליבראליזם דתי מחודש או סוציאליזם דתי? מדוע נטשו תוך זמן קצר יחסית אחד מהיסודות החשובים ביותר של האידיאולוגיה שלהם, ובעיני המסתכל מבחוץ אף האופייני ביותר — והצטרפו לשורות תנועת העבודה החילונית? אין ספק, שלא בנקל יובן הדבר. כותב השורות הללו — חבר התנועה — ינסה לתאר העובדות בכל האוביקטיביות האפשרית.

תנאי החיים החדשים הביאו אתם שנוי מרחיק-לכת במבנה הפנימי. בתוך הקיבוץ פנימה השפעתו של "החבר מן השורה" גדולה בהרבה, מאשר בתנועה המבוססת בראש-וראשונה על ערכים רעיוניים. אפשר אפילו לומר, כי קמה "מנהיגות" חדשה, מכיוון שהתכונות הדרושות ל"חבר מרכזי" לפחות בחלקן — הן שונות וחדשות. צורת החיים החדשה משנה את תודעתו של הכלל כמו של כל פרט. יתר-על-כן, היויכוהים המופשטים שניהלו אותם בגרמניה הפכו בארץ-ישראל היאבקות פוליטית וסוציאלית ממשית. בגרמניה היתה גישתם של חברי "ורקלוויה" אל הדת חיובית, מתוך ראיית הקשר ההדוק בין לאום ודת בתולדות ישראל. הם היו "נכונים" לדת ומוכנים לקבל על עצמם לפחות חלק מהמצוות המסורתיות. "נכונות" זו זועזעה במצבם החדש. נתחזקו

בהם ספקות, אשר קננו בתוכם גם קודם לכן. המצוות המעשיות שנועדו להבדיל בין יהודים לבין גויים, הפרידו כאן בין יהודים לבין יהודים, ודווקא יהודים שומרי-מצוות שבכאן לא קורצו מאותו חומר, שחברי „ורקלויטה“ מוכנים היו להודות אתו. היתה התפתחות גם בשטח אחר: בשלביהם הקודמים השתמשו „ורקלויטה“ בביקורת מארכ-סיסטית לשם הבנת תהליכים היסטוריים ופוליטיים; עתה החלו להפנות ביקורת זו כלפי עברם שלהם והאידיאולוגיה שלהם. מאורעות 1933 עוררו ביהודי גרמניה את השאלה, כיצד נסתמאו עיניהם מכדי לראות את הצפוי. חברינו שאלו את עצמם: כיצד יכול היה הדבר לקרות? למדנו את תולדות ישראל; קראנו את כל כתביו החשובים של הרצל; ידענו על מפעל הבניה בארץ-ישראל כפתרון לשאלה היהודית — כיצד יכולנו להתעקש ולהתמיד באידיאולוגיה שלנו על אפשרות של החיים היהודיים בארצות הגולה, אידיאולוגיה שממנה לא חדלנו, עד אשר נשללה מאתנו האפשרות הפיונית לכך. התשובה, אשר רבים נתנו לעצמם היתה: למעשה הרי לא רצינו לשנות את אורח-חיינו; לא רצינו ליהפך למתישבים בארץ-ישראל והשתוקקנו להישאר מה שהיינו גם קודם — בעלי-מקצועות-חופשיים, במצב כלכלי טוב, החיים להם בגרמניה. האידיאולוגיה שלנו, בה האמנו ברצינות כה רבה, היתה איפוא — „אידיאולוגיה“ במובן המארכסיסטי, מעטה רוחני לאינטרס חומרי.

גורם שלישי, אשר איחר אמנם להופיע, היה אולי הקובע ביותר להתרחקותנו הסופית מהשאיפה הדתית. אנשי „ורקלויטה“ הגיבו על נצחון הפאשיזם בגרמניה קודם-כל בתורת יהודים והסיקו את המסקנות הדרושות. אך מאוחר יותר החלו לבחון את ההתפתחות, שהובילה את הפאשיזם אל נצחונו. בניגוד למפלגות הליבראליות והסוציאליס-טיות, שהתבססו על התבונה ועל הקידמה, הצליחו המנהיגים הפאשיסטיים לגייס למען מטרתיהם את הכוחות „האפלים“ הבלתי-רציונאליים, בהלבישם להם לבוש מטפיוזי. הפניה אל הכוחות הבלתי-רציונאליים, אשר פעם עוררו בלב חברי „ורקלויטה“ תקווה להבנה טובה יותר ויחסים יפים יותר בין אדם לחברו, נתגלתה כטעות טראגית, ועובדה זו עוררה אי-אמון בכל מגמה בלתי-רציונאלית ומטפיוזית. ובאחרונה, ראית מעמקי הנפש האנושית, כפי שנתערטלו בבארבריות הפאשיסטית, זיעזעה את יסודותיה של כל אמונה, שהרי אמונתם לא נכפתה עליהם ע"י מוסד בעל אוטוריטה, אלא צמחה מתוך נסיונות פנימיים (בלתי-רציונאליים); נסיונות אלו לא יכלו עוד להיחשב כמקור של אמת או ביקטיבית.

מה שנותר להם מן האידיאולוגיה הקודמת היתה הגישה ההומאניסטית, שהתבטאה קודם-כל בסלידה מלאומנות ובשאיפה להבנה יהודית-ערבית. גישה זו קירבה את חברי „ורקלויטה“ אל תנועת השומר הצעיר.

אמנם, עם ויתורם על הביסוס הדתי של האידיאולוגיה שלהם לא היו „ורקלויטה“ מוכנים לנטוש כל מה שאפשר לכנות „אורח-חיים יהודיים“. קיבוץ הזורע ניסה מראשית ייסודו לשוות לחגים היהודיים תוכן חילוני, לאומי וסוציאלי. בשנים שלאחר-מכן הלך הישוב כולו, ובמיוחד התנועות הקיבוציות, בדרך זו, אך קיבוץ הזורע היה מן הראשונים שהוציאו „הגדה של פסח“ שלהם והשקיעו עמל רב ומחשבה בפתרון בעיות אלה. החיפוש אחרי „סגנון לאומי“ (בניגוד ל„קוסמופוליטיזם בלבוש עברי“) היתה בשעתו אחת הסיבות לדחית החלטה של קיבוץ הזורע על הצטרפותו לאחד הזרמים הקיבוציים הקיימים.

הבעיות הרציניות ביותר נתעוררו במישור הפוליטי. עם עלייתם של חברי „ורקלויטה“, הם העבירו מחדש בכור המבחן לא רק את הצד הדתי של האידיאולוגיה שלהם אלא גם את השקפותיהם הפוליטיות. תוך כדי דיונים יסודיים, שנמשכו ארבע שנים, גמלה בקיבוץ הזורע ההחלטה להצטרף לשומר הצעיר.

לא יקשה למצוא את הטעמים לאיטיות ההחלטה. חברי „ורקלויטה“ באו ארצה לאחר אחת התבוסות הגדולות ביותר של הסוציאליזם, שבה אשמים במידה רבה שני הזרמים הסוציאליסטיים גם יחד. אם כי חברי „ורקלויטה“ הטילו את עיקר האשמה על

משגיהם של הסוציאלידמוקרטים, עובדה היא, כי גם הסוציאליסטים המהפכניים לא הצליחו לשנות את מהלך העניינים.

לא פחות מכן השפיע המצב הכללי, שמצאו אותו אנשי „ורקלויטה“ בבואם ארצה. הם באו מארץ תעשייה מפותחת ביותר, וכאן מצאו ארץ קטנה ונחשלת, חקלאית בעיקר, ובה מעמד פועלים צעיר ובעל הכרה, המנסה לבסס את כלכלת הארץ על יסוד שיתופי בריא. האם אפשר היה להשתמש כאן באותם קני-מידה ישנים, שבהם היו למודים? ואף את שאלת הפועל הערבי — כלום ניתן לראותה מתוך אותו אספקט בינלאומי המקובל ביחסי פועלים, בשעה שמעמד הפועלים היהודי עדיין בשלבי הקמתו?

חברי קיבוץ הזורע התלבטו בשאלות אלה, עד שהגיעו — (ולפחות ברובם הגדול) — להזדהות מלאה עם הקיבוץ הארצי השומר הצעיר. לא נמסור ברשימה זו את השתל-שלותם המפורטת של הדיונים, אך כדאי להדגיש, כי לא רק ההשקפה הפוליטית משכה את הזורע לעבר הקיבוץ הארצי. ל„ורקלויטה“ ו„השומר הצעיר“ היה הרבה מן המשותף מאשר נראה במבט ראשון. „השומר הצעיר“, כמו „ורקלויטה“, מוצאה מתנועת-הנוער וטיפוס החבר הממוצע שלה היה דומה מאוד לזה של תנועת „ורקלויטה“. יתר-על-כן, בשעה שהקיבוצים האחרים, פרט לדתיים, שללו — בתיאוריה לפחות — את הבסיס האידיאולוגי המשותף, התבססו קיבוצי השומר הצעיר על קולקטיביות רעיונית, לא רק בשטחי הכלכלה והקואופרציה, אלא בשטחי המדיניות, התרבות והחינוך. „ורקלויטה“ נמשכו כמובן אחרי תופעה זו; הם ראו בכך הרחבת סמכותה של העדה, בהתאם להשקפותיהם. אין לשכוח, כי במקרה זה של „ורקלויטה“ קדמה הקולקטיביות הרעיונית ליסוד הקיבוץ. עם הגברת המגע שבין שתי התנועות התברר שקיימת ביניהן גם קירבה אידיאולוגית יסודית. קירבה זו בלטה בסינתזה שבין יסודות לאומיים והומאניים. אין זה שילוב כה פשוט, ולא פעם עמדו שתי התנועות מול פני הסכנה של העדפת יסוד אחד על משנהו. אך האידיאולוגיה הסינתטית מגנה על תומכיה מפני סכנת השובניזם מצד אחד ומפני קוסמופוליטיות, חובקת זרועות עולם“ מצד שני.

בוהות זו יש לראות את הדהף האהרון לאיחודן של שתי התנועות. אין זה מתפקידה של רשימה זו לדון בשאלה, אם עדיין ממשיך המיוחד שבתנועת „ורקלויטה“ וערכיה היסודיים להתקיים גם בתנועה המאוחדת. על כל פנים בקיבוץ הזורע ובקיבוצים אחרים של הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, חיים חברי „ורקלויטה“ הותיקים בהרגשה, כי עדיין הם משרתים אותם רעיונות יהודיים והומאניים, שהתעוררו בהם, כאשר יצאו לדרך בימים הרחוקים של גרמניה הנאצית.

comprising 100 men recruited from the Jewish units in the British Army and from Palestinian "civilians" was to be set up, and small groups were to be sent to the surrounding countries from there. On July 2nd this plan was shown to Randolph Churchill who presented it to his father who apparently approved of it. R. Shiloah was flown from Palestine to Italy on July 9th and obtained the approval of military authorities there to a slightly smaller scheme involving the dropping of larger groups of parachutists into the Balkans area — the idea of the Voivodina base was abandoned. However, on the intervention of the Middle East commanders and politicians who feared hostile Arab reaction, the idea was finally dropped in August and the plan came to nothing. It would appear that the British were apprehensive lest such a mission might be used as a political lever by the Agency both in Europe and vis-a-vis Britain.

THE WERKLEUTE

ELIYAHU MAOZ

This is a Hebrew translation by the author of an article published in The Leo Baeck Institute Year Book no. 4, 1959, pp. 165—182, relating the history of the German Jewish youth movement "Kameraden" in the twenties and the early thirties until they turned into the "Werkleute" movement which ultimately joined the Hashomer Hatzair.